

Analyzing the basics and principles of aesthetic education based on the verses of the Holy Quran

Zahra Kazemi Zadeh*¹ | Saeed Beheshti² | Ahmad Salahshoori³

1. Phd student, Faculty of Psychology and Education, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: Kazemi2035@gmail.com
2. Professor, Department of Philosophy of Education, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: beheshti@atu.ac.ir
3. Associate Professor, Department of Philosophy of Education, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: ah.salahshoori@atu.ac.ir

Volume info

Vol. 34
Series: 71
Summer 2026

Article Type

Research Paper

Article History

Received:
30 May 2024
Revised:
02 February 2025
Accepted:
16 April 2025
Published:
23 July 2026

ISSN – E-ISSN

ISSN: 8901-1857
E-ISSN: 2821-1685

Abstract

One of the important issues of education is how to pay attention to the existential dimension of human being in the direction of beauty and aesthetic education. The purpose of this article is to examine the basics and principles of aesthetic education from the perspective of the Holy Quran. In this research, the research approach is qualitative and the analysis method is thematic analysis, a documentary method has been used to collect information, and the tool for collecting information is in the form of taking notes from textual data. The results of the research show that the Holy Quran, with a comprehensive look at the issue of beauty, presents a diverse set of aesthetic concepts and foundations. These foundations are: the acquisition of aesthetic knowledge is possible, nature, the world, man, nature, history and revelation are the sources of aesthetic knowledge, sense, intellect and heart are the ways to obtain aesthetic knowledge, sensual and evil temptations are obstacles to the acquisition of aesthetic knowledge (Epistemological foundations), Nizam Ahsan (ontological foundations), Man is a version of God's beauty on earth, the formation of the best man, man's innate desire for beauty, man's freedom in aesthetic education, man's capabilities and limitations in aesthetic education (anthropological foundations), God is the original and absolute good and the source of all good things, and pure goodness and the best names are attributed to God Almighty (Theological foundations) Based on them, the principle of God-centeredness, the principle of reason-centeredness, the principle of balance, the principle of proportion, the principle of efficiency, the principle of genuine pleasure-creation and the principle of server-creation can be considered as the principles of aesthetic education.

Keywords: education, aesthetic education, Basics of aesthetic education, Principles of aesthetic education, Holy Quran.

Cite this Paper: Kazemi Zadeh'Z & Beheshti'S, Salahshoori'A.(2026). Analyzing the basics and principles of aesthetic education based on the verses of the Holy Quran. Journal of The Research in Islamic Education Issues. 34(71), 227-251

Publisher: Imam Hossein University.

© The Author(s).

تحليل أسس ومبادئ التربية الجمالية من خلال آيات القرآن الكريم

زهرا كاظمي زاده^{١*} | سعيد بهشتي^٢ | احمد سلحشوري^٣

١. طالب دكتوراه، كلية علم النفس و العلوم التربية، جامعه العلامة الطباطبائي، طهران، ايران Email: Kazemi2035@gmail.com

٢. أستاذ، قسم فلسفه التربية، كلية علم النفس و العلوم التربية، جامعه العلامة الطباطبائي، طهران، ايران Email: beheshti@atu.ac.ir

٣. أستاذ مشارك، قسم فلسفه التربية، كلية علم النفس و العلوم التربية، جامعه العلامة الطباطبائي، طهران، ايران Email: ah.salahshoori@atu.ac.ir

الْمُلَخَّص

السنة والرقم

المجلد: ٣٤

سيف ١٤٤٨

ورقة البحث

تاريخ المقالة

تاريخ الاستلام: ٢١ ذي القعدة ١٤٤٥

تاريخ المراجعة: ٠٣ شعبان ١٤٤٦

تاريخ المقبولة: ١٧ شوال ١٤٤٦

تاريخ النشر: ٠٨ صفر ١٤٤٨

ISSN – E-ISSN

ISSN: 8901-1857

E-ISSN: 2821-1685

ومن المسائل المهمة في التعليم و التربية الاهتمام بالبعد الوجودي للإنسان في ميله نحو الجمال و التربية الجمالية. يهدف هذا المقال إلى تحليل أسس و مبادئ التربية الجمالية من منظور القرآن الكريم. في هذه المقالة، يكون منهج البحث نوعياً، وطريقة التحليل هي التحليل الموضوعي، ويتم استخدام الطريقة الوثائقية لجمع المعلومات، وأداة جمع البيانات هي تدوين البيانات النصية. وأظهرت نتائج المقال أن القرآن الكريم لديه نظرة شاملة لمسألة الجمال ويقدم مجموعة متنوعة من المفاهيم والأسس الجمالية. وهذه الأسس هي: من الممكن اكتساب المعرفة الجمالية، الطبيعة والعالم والإنسان والطبيعة والتاريخ والوحى هي مصادر المعرفة الجمالية، فالحس والفكر والقلب هي وسائل اكتساب المعرفة الجمالية والتسويات النفساني و التسويات الشيطاني هما عائقان أمام اكتساب المعرفة الجمالية (الأسس نظرية المعرفة)، العالم هو أحسن نظام (الأسس علم الوجود)، الإنسان نسخة من جمال الله على الأرض، الإنسان لديه أحسن التقويم، رغبة الإنسان الطبيعية في الجمال، حرية الإنسان في التربية الجمالية، قدرات الإنسان وحدوده في التربية الجمالية (الأسس الانثروبولوجية)، الله هو الخير الأصلي والمطلق ومصدر كل خير، والحسن المحض والأسماء الحسنى ينسب إلى الله عز وجل (الأسس العقديّة) وعلى أساسها يمكننا اعتبار التمرکز حول الله، والتمرکز حول العقلانية، والتوازن، والتناسب، والكفاءة، وخلق المتعة الأصلية، وخلق المتعة والسعادة، مبادئ للتربية الجمالية.

الكلمات المفتاحية: التربية، التربية الجمالية، أساسيات التربية الجمالية، مبادئ التربية الجمالية، القرآن الكريم.

١ استناد: كاظمي زاده، زهرا؛ بهشتي، سعيد؛ سلحشوري، احمد. (١٤٤٨). تحليل أسس ومبادئ التربية الجمالية من خلال آيات

القرآن الكريم؛ مجلة العمى البحث في قضايا التربية الاسلامية؛ ٣٤(٧١): ٢٥١-٢٢٧.

المؤلفون

الناشر: الجامعة الامام الحسين(ع)

OPEN ACCESS

واکاوی مبانی و اصول تربیت زیبایی‌شناختی بر اساس آیات قرآن کریم

زهره کاظمی‌زاده^{۱*} | سعید بهشتی^۲ | احمد سلحشوری^۳

۱. دانشجوی دکتری، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران Email: Kazemi2035@gmail.com

۲. استاد، گروه فلسفه تعلیم و تربیت، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

Email: beheshti@atu.ac.ir

۳. دانشیار، گروه فلسفه تعلیم و تربیت، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

Email: ah.salahshoori@atu.ac.ir

چکیده

یکی از مسائل مهم تعلیم و تربیت توجه به بعد وجودی انسان در گرایش به زیبایی است. هدف مقاله حاضر واکاوی مبانی و اصول تربیت زیبایی‌شناختی از منظر قرآن کریم است. در این پژوهش، رویکرد پژوهش کیفی و روش تحلیل، تحلیل مضمون است، از روش اسنادی جهت جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده و ابزار گردآوری اطلاعات به صورت فیش‌برداری از داده‌های متنی است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد قرآن کریم با نگاهی جامع به مسئله زیبایی، مجموعه‌ای متنوع از مفاهیم و مبانی زیبایی‌شناختی را مطرح می‌سازد. این مبانی عبارتند از: کسب معرفت زیبایی‌شناختی امکان‌پذیر است، طبیعت، جهان، انسان، فطرت، تاریخ و وحی منابع معرفت زیبایی‌شناختی هستند، حس، عقل و قلب راه‌های حصول معرفت زیبایی‌شناختی هستند، تسویلات نفسانی و شیطانی موانع کسب معرفت زیبایی‌شناختی هستند (مبانی معرفت‌شناختی)، نظام احسن (مبانی هستی‌شناختی)، انسان نسخه‌ای از زیبایی خداوند در زمین است، تقویم احسن انسان، تمایل فطری انسان به زیبایی، آزادی انسان در تربیت زیبایی‌شناختی، توانمندی‌ها و محدودیت‌های انسان در تربیت زیبایی‌شناختی (مبانی انسان‌شناختی)، خداوند خیر اصیل و مطلق و سرچشمه همه خوبی‌هاست و اختصاص حسن محض و احسن‌الاسماء به خداوند متعال (مبانی خداشناختی) که می‌توان بر اساس آنها اصل خدامحوری، عقل‌محوری، تعادل، تناسب، کارایی، لذت‌آفرینی اصیل و سرورآفرینی را به عنوان اصول تربیت زیبایی‌شناختی در نظر گرفت.

کلیدواژه‌ها: تربیت، تربیت زیبایی‌شناختی، مبانی تربیت زیبایی‌شناختی، اصول تربیت زیبایی‌شناختی، قرآن کریم

سال و شماره

سال ۳۴، پیاپی: ۷۱
تابستان ۱۴۰۵

نوع مقاله

مقاله پژوهشی

سابقه مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۱۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۱/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۲۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۵/۰۱

شابا چاپی و الکترونیکی

شابا چاپی: ۶۹۷۲-۲۲۵۱
الکترونیکی: ۵۱۹۶-۲۶۴۵

استناد: کاظمی‌زاده، زهره؛ بهشتی، سعید؛ سلحشوری، احمد. (۱۴۰۵). واکاوی مبانی و اصول تربیت زیبایی‌شناختی بر اساس

آیات قرآن کریم؛ پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی؛ ۳۴ (۷۱)؛ ۲۵۱-۲۲۷.

©
نویسندگان.

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)

OPEN ACCESS

مقدمه و بیان مسئله

گرایش انسان به زیبایی از شئون مختلف وجود آدمی است که خداوند آن را در فطرت آدمی تعبیه کرده است. حضور چشم‌گیر زیبایی دوستی در انسان که به موجب آن خود را می‌آراید، محیط پیرامون خود را زیبا می‌نماید و رفتار، گفتار و سبک زندگی خود را آراسته می‌کند و از انواع زیبایی‌های طبیعی و هنری لذت می‌برد، نشانه‌های بارزی از زیبایی دوستی و زیباگرایی فطری است که حیات فردی و اجتماعی را لذت‌بخش و دلپذیر ساخته است.

در شرایط کنونی، با توجه به اینکه تعلیم و تربیت اثربخش یکی از مهم‌ترین موضوعات مطرح در جامعه است، شیوه‌های آموزشی رایج نشان داده است که تکیه صرف بر تربیت علمی، در پرورش همه‌جانبه نسل‌های جوان ناتوان بوده و به‌جای توجه به همه ابعاد وجودی انسان، او را تک بعدی می‌سازد. علیرغم اینکه از مدت‌ها پیش اندیشمندان مختلف به لزوم ورود مباحث مربوط به تربیت زیبایی‌شناختی در فرایند تعلیم و تربیت تأکید داشته‌اند و در آثار متعدد خود، نقش بی‌بدیل زیبایی در ارتقای کیفیت یادگیری را متذکر شده‌اند، اما همچنان تربیت زیبایی‌شناختی از جایگاه شایسته‌ای برخوردار نیست و موجب شده است تا این موضوع مورد کم‌توجهی قرار گیرد، به حاشیه رانده شده و کم‌اهمیت تلقی گردد. از این‌رو، هدف این پژوهش از تحلیل و بررسی آیات قرآن کریم به عنوان کامل‌ترین منبع تعلیم و تربیت اسلامی این است که پاسخگوی دو سوال باشد: بر اساس آیات قرآن کریم، مبانی تربیت زیبایی‌شناختی کدام‌اند؟ و چه اصولی را می‌بایست متناسب با مبانی تربیت زیبایی‌شناختی بر اساس آیات قرآن کریم، در نظر گرفت؟

مبانی نظری

بر اساس آیات قرآن کریم واژگان متعددی وجود دارد که هر یک بیانگر بعدی از ابعاد ماهیت زیبایی هستند. این واژه‌ها را می‌توان به صورت شبکه‌ای معنایی سازماندهی نمود که عبارتند از:

- واژه‌های اصلی در تعریف ماهیت زیبایی: حسن، جمیل یا جمال، نصرت، زینت (شامل زخرف و حلیه)، حبک و بهجت؛
- واژه‌های مربوط به معیار زیبایی: طیب، قدر، وزن، خیر، الوان و نور؛

• واژه مربوط به زیبایی غیر حقیقی: تسویل.

بنابراین می‌توان با توجه به بررسی‌های انجام شده بر اساس آیات قرآن کریم، زیبایی را به این صورت تعریف نمود: زیبایی در قرآن کریم عبارت است از ویژگی‌های وجودی در انسان‌ها، موجودات، مکان‌ها، اشیاء یا ایده‌ها که دارای ویژگی نظم، هماهنگی، تناسب، پاکی، خیر، تنوع در رنگ و درخشش و روشنائی در دو بعد عینی و ذهنی هستند و یک تجربه ادراکی از لذت، مسرت، خشنودی و رضایت را در افراد ایجاد می‌نمایند.

در ارائه تعریف تربیت زیبایی‌شناختی بر اساس آیات قرآن کریم توجه به چند نکته یا مقدمه ضروری است که عبارتند از:

- شناخت و ادراک حسی و عقلی پایه اصلی زیبایی‌شناسی هستند و زیبایی و شناخت پیوندی ناگسستگی دارند. در نتیجه، جان‌مایه تربیت زیبایی‌شناختی، معرفت و شناخت است.

- در عرصه فهم و درک زیبایی، حس، عقل، هیجان، عاطفه، تخیل و خلاقیت دخالت دارند و درک و فهم زیبایی، نوعی ادراک و تفکر چندوجهی است. در قرآن کریم نیز در کنار بیان زیبایی‌های مختلف در جهان هستی، به عنصر تفکر، شناخت، عواطف و احساسات، هیجانان، تخیل و خلاقیت توجه شده است.

- «تعلیم و تربیت با چهار ساحت شخصیت آدمی سروکار دارد: ادراکات، تمایلات، تصمیمات و اقدامات» (بهشتی، ۱۳۸۹: ۱۷).

- «هدف غایی تربیت، اعم از تربیت دینی، اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی و... وصول به مقام قرب مطلق الهی است» (همان: ۳۸).

- در صورتی می‌توانیم از تربیت زیبایی‌شناختی تعریفی جامع و درست ارائه دهیم که دیدگاه ما به ماهیت زیبایی، دیدگاهی جامع، دقیق و عمیق باشد.

- با توجه به این که حسن و زیبایی در قرآن کریم در چند سطح و حوزه (تجلی حسن و زیبایی مطلق در خداوند متعال، تجلی حسن و زیبایی در موجودات و مخلوقات محسوس و مادی و تجلی حسن و زیبایی در رفتار، اعمال و گفتار انسانها) تجلی می‌یابد، تربیت زیبایی‌شناختی در قرآن کریم نیز متناسب با این سطوح معنا می‌یابد.

بنابراین، با توجه به نکات گفته شده و بررسی‌های انجام‌شده درباره ماهیت زیبایی و انواع آن در قرآن کریم، تربیت زیبایی‌شناختی بر اساس قرآن کریم، هرگونه فعالیت‌های هدایت‌گرانه‌ای است که به منظور ایجاد، ابقاء و اکمال استعدادهای ادراکی، میلی، ارادی و عملی زیبایی‌شناختی متربی در چهار حوزه ارتباط با خدا، خود، دیگران و جهان، بر مبنای آموزه‌های زیبایی‌شناختی قرآن کریم، به سوی هدف غایی قرب‌الهی صورت می‌پذیرد.

پیشینه پژوهش

در زمینه تربیت زیبایی‌شناختی تحقیقاتی در داخل و خارج از کشور صورت گرفته است که به برخی از آنها اشاره شده است.

حسین زاده (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «الگویی برای تربیت زیبایی‌شناسانه بر اساس مبانی زیبایی در قرآن» بیان می‌کند که مسیر تربیت زیبایی‌شناسانه از تحقق یافتن زیبایی در باور، اندیشه، امیال و اراده آغاز می‌شود، به عمل فرد می‌رسد و در این الگو توجه به هدف غایی، یعنی ربوبی شدن یا تشبه به زیبایی مطلق، موجبات محقق شدن زیبایی‌های حقیقی را فراهم می‌آورد.

باقری‌پور (۱۳۹۷) در رساله دکتری خود با عنوان «مبانی و اصول هنر و زیبایی در قرآن و سیره رضوی و کاربرد آن در هدایت انسان» بیان می‌کند که مبانی زیبایی‌شناسی عبارتند از: خداوند زیبایی مطلق و منشأ زیبایی است، زیبایی انسان مرتبه غایی کمال آدمی است، معیارهای امر زیبا، تعادل، تناسب، کارایی و هدفمندی است، هدف غایی هدایت زیباشناسی خداگونگی و تشبه به زیبای مطلق است و راهبرد تربیتی زیباسازی معقول و محسوب فضاهای یادگیری است.

هاشمیان، میرزامحمدی، رهنما و دارایی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی اندیشه‌های زیبایی‌شناختی علامه محمدتقی جعفری و جان دیویی و استنتاج دلالت‌های آن در تعلیم و تربیت» بیان می‌کنند که هر دو اندیشمند در پذیرش ضرورت تربیت زیبایی‌شناختی نگاهی مشترک دارند و هنر را واجد زیبایی و تربیت زیبایی‌شناسی را گسترده‌تر و دربردارنده تربیت هنری می‌دانند. دیویی برای تربیت زیبایی‌شناختی هویتی فرابرنامه‌ای قائل است که با اولویت‌بخشی تربیت دینی و اخلاقی نسبت به تربیت زیبایی‌شناختی علامه جعفری افتراق دارد.

بهشتی و حسن زاده (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «رویکرد، مبانی، اهداف، روش‌ها و محتوای تربیت زیبایی‌شناختی از دیدگاه علامه جعفری» بیان می‌کنند که علامه جعفری بنیادهای تربیت زیبایی‌شناسی را شامل داشتن غریزه زیبایی‌جویی و زیبایی‌شناسی، قابلیت تعلیم و تربیت‌پذیری، تجربه، تصفیه روح و صفای درون و وحدت‌گرایی می‌داند.

حسین‌پور، صادق‌زاده و اکبریان (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل مناسبات ادراکات زیبایی‌شناختی و تربیت و تبیین مبانی و اصول تربیت زیبایی‌شناختی از دیدگاه شهید مطهری و علامه جعفری» بیان می‌کنند که بر اساس نظریات آنان از سه مبنا سخن به میان می‌آید که عبارتند از: نقش ذهن و عوامل اجتماعی در ادراکات زیبایی‌شناختی، شکل‌پذیری تصویر در قوه متخیله توسط ورودی‌های حسی و ذومراتب (تشکیکی) بودن زیبایی در عالم. بر اساس هر یک از این سه مبنا به ترتیب اصول تربیت زیبایی‌شناختی عبارتند از: کنترل و ارتقای ذائقه زیبایی‌شناختی، مدیریت توجه و تطهیر قوه خیال و ارتقای ساحت وجودی متری.

فردریش شیلر^۱ (۲۰۱۲) در کتاب «تربیت زیبایی‌شناختی انسان»، با یک تحلیل سیاسی از جامعه معاصر، به ویژه انقلاب فرانسه و عدم تحقق آزادی جهانی، اظهار می‌دارد که افراد نمی‌توانند بدون آموزش از شرایط خود فراتر روند و هنر وسیله این آموزش است. او مدعی است که از طریق تجربه زیبایی‌شناختی، افراد می‌توانند تضاد درونی بین حس و عقل و طبیعت و خرد را آشتی دهند. الیوت آیزنر^۲ (۲۰۰۴) در کتاب «هنرها و خلق ذهن»، استدلال می‌کند که اگرچه اغلب تصور می‌شود که هنرها به حاشیه آموزش نزدیکتر از هسته اصلی آن هستند، اما آنها ابزار مهمی برای ایجاد جنبه‌های پیچیده ذهن هستند و تعلیم و تربیت هنری، سهم مهمی در رشد کودکان دارد.

ماکسین گرین^۳ (۲۰۰۱) در کتاب «تغییرات در یک گیتار آبی؛ سخنرانی در موسسه مرکز لینکلن درباره آموزش زیبایی‌شناختی»، استدلال می‌کند که تربیت زیبایی‌شناسی عبارت است از روشی برای نزدیک شدن به دانش حاصل از علوم طبیعی و انسانی (یا جستجو کردن و گرفتن یک موضع و احترام به آن)، آگاهی به دست آمده از طریق هنرها و بینشهای شخصی وجود هر انسان که

۱. Friedrich Schiller

۲. Elliot Eisner

۳. Maxine Greene

در طول زندگی انباشته شده است. او وظیفه عمده تربیت زیبایی‌شناختی را افزایش سطح کیفیت توجه و ادراک زیبایی‌شناسی برای افزایش سواد زیبایی‌شناسی می‌داند.

روش‌شناسی پژوهش

روش این پژوهش از حیث هدف، کاربردی و از لحاظ رویکرد، کیفی است و از حیث جمع‌آوری اطلاعات با بهره‌گیری از شیوه تحلیلی و استنباطی، به شناسایی مضامین و الگوهای موجود در داده‌ها پرداخته شده است. در این پژوهش، محیط پژوهش، کلیه آیات قرآن کریم است و آياتی که دربردارنده واژگان مرتبط با مفهوم زیبایی هستند، به روش نمونه‌گیری هدفمند به عنوان نمونه شناسایی و انتخاب می‌شوند. در این پژوهش، روش گردآوری اطلاعات به صورت اسنادی است و ابزار جمع‌آوری اطلاعات به صورت فیش‌برداری از داده‌های متنی است. همچنین روش تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش تحلیل مضمون است که برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی مورد استفاده قرار گرفته است.

سؤالات پژوهش

- ۱- بر اساس آیات قرآن کریم، مبانی تربیت زیبایی‌شناختی کدام‌اند؟
- ۲- متناسب با مبانی تربیت زیبایی‌شناختی بر اساس آیات قرآن کریم، در تربیت زیبایی‌شناختی چه اصولی را می‌بایست در نظر گرفت؟

یافته‌های پژوهش

در این بخش برای پاسخ به دو سوال پژوهش، یافته‌های تحقیق در دو بخش به تفکیک بیان می‌گردد.

الف: مبانی تربیت زیبایی‌شناختی بر اساس آیات قرآن کریم

«مبانی تربیت، پایه‌ها و شالوده تربیت است و فرایند تربیت با تکیه بر آنها صورت می‌پذیرد» (داودی، بهشتی و بهشتی، ۱۳۹۹: ۱۴۳). با توجه به آموزه‌های زیبایی‌شناختی قرآن کریم، مبانی

تربیت زیبایی‌شناختی شامل مبانی معرفت‌شناختی، هستی‌شناختی، انسان‌شناختی و الهیاتی است که در ادامه به بررسی آنها پرداخته شده است.

۱. مبانی معرفت‌شناختی تربیت زیبایی‌شناختی

مقصود از مبانی معرفت‌شناختی تربیت زیبایی‌شناختی، مجموعه‌ای از بنیان‌های مرتبط با شناخت آدمی و حدود و ثغور و اعتبار و ارزش معرفت است که در تبیین فلسفه تربیت زیبایی‌شناختی نقش اساسی دارد. این مبانی عبارتند از:

۱-۱. بر اساس آیات قرآن کریم، کسب معرفت زیبایی‌شناختی امکان‌پذیر است. قرآن کریم با موضع شکاکیت به تمام معانی و انواع آن مخالف است و دیدگاهی معرفت‌گرا و مبتنی بر یقین دارد و امکان کسب معرفت و استدلال‌های را بیان نموده است، از جمله در آیه ۳۱ سوره بقره (تعلیم اسماء به آدم: «وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا...»)، آیه ۸۲ سوره شعراء (وجود خطا)، آیه ۲۶۹ سوره بقره (تعلیم به انسان توسط خداوند)، آیه ۲۴ سوره سجده (امکان علم یقینی)، آیه ۹۴ سوره یونس (نفی شک)، آیه ۵۷ سوره کهف (موانع شناخت) و آیه ۱۵۱ سوره بقره (تشویق به علم‌آموزی). مفهوم کلیدی در تربیت زیبایی‌شناختی، توجه، فهم و ادراک زیبایی است و این کارکرد مبتنی بر این منباست که انسان می‌تواند جهان آفرینش و تمام پدیده‌های آن را بشناسد. شاهد بر این ادعا قرآن کریم است که زیبایی‌های مختلفی را برمی‌شمارد و انسانها را به تأمل در آن فرا می‌خواند، اکتساب زیبایی‌های محسوس و غیر محسوس را توصیه می‌کند و آن را به عنوان نیاز روحی بشر مطلوب و محبوب می‌داند. آیات مربوط به امکان کسب معرفت زیبایی‌شناختی در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۱. آیات مربوط به امکان کسب معرفت زیبایی‌شناختی در قرآن کریم

واحد	مضمون اصلی	مصادق (آیات)
امکان کسب معرفت زیبایی‌شناختی	تجلی حسن و زیبایی در خداوند و درخواست از انسان مبنی بر اینکه خدا را با اعتقاد به اتصاف او به صفات حسنه و معانی جمیله عبادت کند.	اعراف/۱۸۰: «وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا...»
	تجلی حسن در موجودات و مخلوقات	سجده/۷: «الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ...»
	فهم، تشخیص و ادراک حسن و زیبایی	زمر/۵۵: «وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُم مِّنْ

واحد	مضمون اصلی	مصادیق (آیات)
	توسط انسان	رَبُّكُمْ...؛ بقره/۲۰۱: «رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً...»
	مجازبودن استفاده از زیبایی‌ها و زینت‌ها	اعراف/۳۲: «قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ...»؛ فاطر/۱۲: «...وَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا...»

۱-۲. بر اساس آیات قرآن کریم، طبیعت، جهان، انسان، فطرت، تاریخ و وحی منابع

معرفت زیبایی‌شناختی هستند.

قرآن کریم منابع متعددی را برای معرفت زیبایی‌شناختی ارائه نموده است. این منابع عبارتند از:

- طبیعت: شامل صاعقه (روم، ۲۴)، آسمان‌ها و زمین (آل عمران، ۱۹۱)، کوه‌ها و نهرها (رعد، ۳)، باران (حج، ۵)، رنگ‌ها (نحل، ۱۳)، دریاها (اسراء، ۶۴)، ستارگان (انعام، ۹۷) و حیوانات (غاشیه، ۱۷). خداوند ضمن اشاره به این پدیده‌های طبیعی از عبارتهایی نظیر "إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ"، "إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ"، "إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ" و "قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ" استفاده نموده است که بیانگر آن است که پدیده‌هایی طبیعی، نشانه‌ای برای کسانی است که با تفکر در آنها به دنبال کسب معرفت هستند.

- جهان: در جهان هستی موجودات دیگری نظیر فرشتگان (زمر، ۷۵)، شیاطین (اسراء، ۵۳)، ملکوت و عالم خلقت خداوند (اعراف، ۱۸۵)، نشانه‌ها و آیات الهی (عنکبوت، ۴۹) مواردی یافت می‌شوند که منابع معرفتی وسیع‌تری در اختیار انسان قرار می‌دهند که خداوند با عبارت‌هایی نظیر "أَوَلَمْ يَنْظُرُوا" انسانها را به تأمل در آنها دعوت می‌کند.

- انسان: شامل خصلتها و ویژگیهای متنوع انسان (اسراء، ۱۱)، چگونگی خلقت انسان (روم، ۲۱)، عاقبت و سرگذشت پیشینیان (روم، ۴۲)، تفاوت‌های انسانی (حجرات، ۱۳) و وجدان اخلاقی (شمس، ۸). خداوند با بیان عبارت‌هایی نظیر "فَانْظُرُوا"، "لِنَعَارِفُوهَا" و "إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ" انسان را به تأمل و تفکر در آنها و کسب معرفت دعوت نموده است.

- فطرت: فطرت انسان شروعی مناسب برای درون‌نگری است و آدمی با تکیه بر این منشأ جوشان معرفت می‌تواند به شناخت‌هایی دست یابد و راهی برای برون‌رفت از خرافات و موهومات بیابد (روم، ۳۰). «فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا...».

- تاریخ: بخشی از آیات قرآن کریم داستانها و سرگذشت‌های مردمان را برای عبرت‌آموزی بشر نقل می‌کنند (یوسف، ۳)، بخشی از آیات نیز انسان را دعوت می‌کند تا در کار گذشتگان نظر کند و در عاقبت آنان بیندیشد (آل عمران، ۱۳۷) و پاره‌ای از آیات نیز انسانها را به مشاهده نوع برخورد خداوند با برخی از اقوام گذشته دعوت می‌نماید (فیل، ۱ و ۲). بنابراین، قرآن کریم با بیان عبارت‌هایی نظیر "فَانظُرُوا" و "أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ..." تاریخ گذشتگان را به عنوان منبعی برای کسب معرفت معرفی نموده است.

- وحی: وحی منبعی است که به علم‌بی‌پایان الهی متصل است. قرآن کریم با بیان عبارت‌هایی نظیر "أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ" و "لِيَتَفَقَّهُوا" انسانها را به تدبر (نساء، ۸۲) و تفقه (توبه، ۱۲۲) در آیات قرآن دعوت نموده است.

۳-۱. بر اساس آیات قرآن کریم، حس، عقل و قلب راه‌های حصول معرفت زیبایی‌شناختی هستند.

۳-۱-۱. حس: یکی از شیوه‌های دستیابی به معرفت زیبایی‌شناختی، راههای حسی است. قرآن کریم آدمیان را دعوت می‌کند که به "کشتزارها بنگرید"، "به آفرینش آسمانها و زمین نظر بیفکنید" و "به منشأ خلقت توجه کنید". همه آیات مربوط به حواس از یک سو بر لزوم استفاده از حس و مشاهده تأکید دارند^۴ و از سوی دیگر احساس را راهی برای رسیدن به معارف عمیق معرفی می‌کنند و از این طریق راهی برای خداشناسی در اختیار انسان قرار می‌دهد^۵. همچنین اهمیت احساس تا آنجاست است که قرآن کریم به آن سوگند یاد می‌کند^۶.

۳-۱-۲. عقل: از مهمترین شیوه‌های کسب معرفت زیبایی‌شناختی از منظر قرآن کریم، تعقل و تفکر است. در سوره نحل، آیه ۱۲۵ می‌خوانیم: "ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ"

۱. واقعه، ۶۳: «أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ»

۲. ابراهیم، ۱۹: «أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ...»

۳. واقعه، ۵۸ و ۵۹: «أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ؛ أَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ»

۴. اسراء، ۳۶: «...إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا»

۵. حجر، ۱۶: «وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ»

۶. حاقه، ۳۸: «فَلَا أَقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ»

وَالْمَوْعِظَةُ الْحَسَنَةُ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ...". در این آیه سه طریق تفکر (برهان، جدل و وعظ) در یک آیه قرآن بیان شده است. «قرآن کریم عقول بشر را به سوی به‌کار بستن هر امری که استعمال آن فطری اوست و به سوی پیمودن راه و روشی که به‌حسب طبع با آن مأنوس است، هدایت می‌کند و آن عبارت است از "مرتب و منظم کردن آنچه می‌داند، برای به‌دست آوردن آنچه که نمی‌داند" (طباطبایی، ترجمه موسوی، ۱۳۸۵، ج ۵: ۴۳۶).

۳-۱. قلب: خداوند در وجود انسان بعد سومی را قرار داده است که با کمک آن، حقایق فوق‌حسی و فوق‌عقلی حاصل می‌شوند. انسان می‌تواند با تزکیه، نفس خویش را به کمال برساند^۱ و راه دیگری را برای کسب معرفت بیابد. از طریق قلب می‌توان به معرفتهای متفاوتی دست یافت و با تهذیب و تزکیه، قلب را آماده دریافت حقایق نمود^۲.

۴-۱. بر اساس آیات قرآن کریم، تسویلات نفسانی و شیطانی موانع کسب معرفت زیبایی‌شناختی هستند.

قرآن کریم موانع و حجابهایی را مطرح می‌کند که آفات معرفت به‌شمار می‌آیند، از جمله: قساوت قلب^۳، عدم وجود شرح صدر و نورانیت دل^۴، عدم صحت و عافیت قلب^۵، تعصب^۶، نفاق^۷، کبر و غرور^۸، گناه^۹، هوای نفس و تسویلات نفسانی^{۱۰}، تسویلات شیطانی^{۱۱}، تقلید کورکورانه^{۱۲}.

۱. اعلی، ۱۴: «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى»

۲. ق، ۲۲: «لَقَدْ كُنْتُ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ»

۳. بقره، ۷۴: «ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً...»

۴. زمر، ۲۲ و ۲۳

۵. توبه، ۱۲۵: «وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ»

۶. فتح، ۲۶: «إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحُمِيَّةَ حُمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ...»

۷. توبه، ۶۷

۸. غافر، ۵۶: «إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ...»

۹. روم، ۱۰: «ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ اسَاءُوا السُّوْأَى أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ»

۱۰. طه، ۹۶: «...وَكَذَلِكَ سَوَّلْتُ لِي نَفْسِي»

۱۱. محمد، ۲۵: «إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَى لَهُمْ»

۱۲. مائده، ۱۰۴

دروغ^۱، استهزاء^۲ و دنیاپرستی^۳. در تربیت زیبایی‌شناختی، تسویلات نفسانی و شیطانی از موانع کسب معرفت زیبایی‌شناختی محسوب می‌شوند. «تسویل به معنای تزیین چیزی به گونه‌ای است که نفس به آن راغب گردد و به معنای نشان دادن زشتی‌ها در چهره‌های زیبا آمده است» (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶، ج ۱: ۴۰۴).

۲. مبانی هستی‌شناختی تربیت زیبایی‌شناختی

مبانی هستی‌شناختی تربیت زیبایی‌شناختی، بخشی از گزاره‌های توصیفی و تبیینی درباره واقعیات جهان هستی است که در آموزه‌های قرآنی مدلل و مبرهن شده‌اند. با توجه به آموزه‌های زیبایی‌شناختی قرآن کریم، اینکه نظام هستی، برترین و زیباترین نظام است، مبانی هستی‌شناختی تربیت زیبایی‌شناختی محسوب می‌شود که در ادامه به توضیح آن پرداخته شده است.

۲-۱. نظام احسن

نظام هستی، برترین و زیباترین نظام ممکن است که با حکمت الهی ایجاد شده است. «عالم هستی دارای غایتی واحد است. علت غایی افعال خداوند، حب ذات است که عین ذات کامل مطلق الهی است؛ همان ذاتی که خیر محض نیز هست. هدف خداوند از افعال خود، ایجاد کمال در هستی است و بنا بر وصف حکمت الهی، این کارها به صورتی انجام می‌گیرند که در مجموع کمال و خیر بیشتری حاصل شود. بنا بر وصف حکمت الهی، عالم ماده نیز به گونه‌ای آفریده می‌شود که در مجموع بیشترین و برترین کمال از آن قابل حصول باشد» (فتحعلی، یوسفیان و مصباح، ۱۳۹۱: ۱۵۰). در نگرش اسلامی، جهان هستی دارای نظامی هماهنگ، یکپارچه و به هم پیوسته است که تمامی پدیده‌ها، عناصر و اجزای آن با یکدیگر ارتباط عمیق دارند و این هماهنگی، پیوستگی و همبستگی پدیده‌های نظام هستی، کلیتی وحدت‌مند و پویا را نشان می‌دهد. در قرآن کریم، آیات متعددی در ارتباط با ویژگی‌های این نظام احسن وجود دارد که اتفاقاً، قانونمندی و زیبایی نظام آفرینش را بیان می‌کند. این ویژگی‌ها عبارتند از:

۱. نحل، ۱۱۶: «وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ...»

۲. انعام، ۵: «فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ»

۳. نحل، ۱۰۷: «ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحْبُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ»

- نظام سببی و مسببی: «خداوند چنین خواسته است که در نظام هستی، علل طبیعی (افعال و آثار موجودات محسوس) و علل انسانی (تلاش، کوشش و اراده انسان) و علل غیبی و نامحسوس (فرشتگان، شیاطین و اجنه) مؤثر و دخیل باشند. البته دستگاه عظیم خلقت و تدبیر هر چند مبتنی بر اسباب و علل پیدا و ناپیداست، اما مقهور اراده و مشیت الهی است» (بهشتی، ۱۴۰۱: ۱۶۴).

- هدایت یافتگی و هدفمندی تمام موجودات جهان هستی: خداوند هر موجودی را با تقدیر خاصی آفریده، هر چه را نیاز داشته به او داده، شیوه بهره‌گیری از توانمندی‌های او را به او آموخته و مقصد هر موجودی را تعیین و او را در مسیر خاص هدایت کرده است (طه، ۵۰: «قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى»).

- نظم و قانونمندی همه پدیده‌های جهان آفرینش: هر حرکت یا تغییر و تحولی در هر پدیده با آگاهی، از روی برنامه و همراه با هماهنگی و نظم درونی و بیرونی خاصی رخ می‌دهد (ملک، ۳: «الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ»).

- زیبایی نظام آفرینش: بارزترین نمود زیبایی بر پهنه طبیعت و پدیده‌های آسمانی و زمینی نظیر آسمان، خورشید، ماه، ستارگان، دریاها، رودخانه‌ها، چشمه‌ها، حیوانات، گیاهان، رنگ‌ها، نورها و... آشکار است و از همه زیباتر انسان است که خداوند در میان همه موجودات به او توازن، تناسب و اعتدال بخشیده است (تین، ۴: «لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ»).

در تربیت زیبایی‌شناختی، این اعتقاد که سراسر جهان آفرینش نشانه علم، قدرت، حکمت و مهر نامتناهی خداوند است، همه پدیده‌های جهان هستی از هدایت الهی برخوردارند، نظام آفرینش غایتمند است و خداوند غایت همه موجودات است، دستیابی به درک و فهم دقیق و عمیق و رسیدن به حقایق و زیبایی‌های جهان آفرینش و باور داشتن به نظام احسن و هدفمندی زیبایی‌های آن را ممکن می‌سازد.

۳. مبانی انسان‌شناختی تربیت زیبایی‌شناختی

مبانی انسان‌شناختی تربیت زیبایی‌شناختی، بخشی از بنیان‌ها، توانایی‌ها و ظرفیت‌های ویژه انسان است که با تربیت زیبایی‌شناختی مرتبط است. این مبانی عبارتند از:

۳-۱. انسان نسخه‌ای از زیبایی خداوند در زمین است.

بر اساس قرآن کریم، زشتی و بدی ذاتی در مخلوقات وجود ندارد و انسان نسخه‌ای از زیبایی خدا در زمین است. خداوند می‌فرماید: «الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ» (سجده، ۷). «در این آیه، اشاره‌ای به نظام احسن آفرینش به‌طور عموم و سرآغازی برای بیان خلقت انسان و مراحل تکامل او به‌طور خصوص است و می‌فرماید: او همان کسی است که هر چه را آفرید، نیکو آفرید و به هر چیز آنچه نیاز داشت داد و بنای کاخ عظیم خلقت را بر نظام احسن نهاد؛ یعنی بر چنان نظمی استوار کرد که از آن کامل‌تر تصور نمی‌شد. در میان همه موجودات پیوند و هماهنگی آفرید و به هر کدام آنچه را با زبان حال می‌خواستند، عطا فرمود» (مکارم شیرازی، ۱۳۸۲، ج ۱: ۱۳۹). «خداوند جلیل و جمیل است و به جز جمیل نمی‌آفریند و خود او خلقت و فعل خود را ستوده و خویش را بدان ثنا گفته و فرموده: «فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ» (مؤمن، ۱۴)، پس موجودات و انسان‌ها از ناحیه خدای تعالی جز خوبی ندارند و هر بدی که در آنها باشد از ناحیه خودشان است و یا از ناحیه مقایسه یکی با دیگری است. از این رو، خلقت دائرمدار حسن و این دو (خلقت و حسن) متلازم و متصادق هم هستند» (طباطبایی، ترجمه موسوی، ۱۳۸۵، ج ۱۹: ۶۷۳).

۳-۲. تقویم احسن انسان

بر اساس قرآن کریم، انسان به حسب خلقت دارای بهترین قوام است. خداوند در آیه ۴ سوره التین می‌فرماید: «لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ». «تقویم، به معنی چیزی به صورت مناسب درآوردن و نظام معتدل و کیفیت شایسته است و اشاره به این دارد که خداوند انسان را از هر نظر موزون و شایسته آفرید؛ هم از نظر جسمی و هم از نظر روحی و عقلی. چراکه هر گونه استعدادی را در وجود او قرار داده، او را برای پیمودن قوس صعودی بسیار عظیمی آماده ساخته و با اینکه انسان جرم صغیری است، عالم کبیر را در او جا داده و آن قدر شایستگی‌ها به او بخشیده که لایق «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ» (اسراء، ۷۰) شده است. همان انسانی که بعد از اتمام خلقت‌اش می‌فرماید: «فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ» (مکارم شیرازی، ۱۳۸۲، ج ۲۷: ۱۶۵). همچنین بر اساس آیات قرآن کریم، به این مطلب اشاره شده است که انسان در نیکوترین صورت ممکن آفریده شده است. در قرآن کریم در آیه ۶۴ سوره غافر و آیه ۳ سوره تغابن عبارت «وَصَوَّرَكُمُ فَاَحْسَنَ صُورَكُمْ» به کار

رفته است. «حسن صورت، عبارت است از "تناسب تجهیزات آن نسبت به یکدیگر" و "تناسب مجموع آنها با آن غرضی که به خاطر آن غرض ایجاد شده است". این معنای حسن است، زیرا حسن یک معنای عامی است که در تمامی موجودات جاری است» (طباطبایی، ترجمه موسوی، ۱۳۸۵، ج ۱۹: ۴۹۷).

۳-۳. تمایل فطری انسان به زیبایی

انسان علاوه بر غریز، دارای تمایلات فطری است که یکی از آنها میل فطری به جمال و زیبایی‌های ظاهری و معنوی است و تربیت زیبایی‌شناختی نیز بر این میل و گرایش که خاستگاه آن فطرت و ساختار وجودی انسان است، مبتنا دارد. خداوند، در قرآن کریم به این خواست و گرایش فطری انسان توجه نموده است. شاهد بر این ادعا، اشاره آیات قرآن کریم به انواع زیبایی است، از جمله زیبایی‌ها و زینت‌های دنیوی نظیر زینت‌های موجود در زمین (کهف، ۷)، گیاهان زیبا (نمل، ۶۰)، زینت‌های استخراج‌شده از دریا (نحل، ۱۴)، زیبایی ستارگان (ملک، ۵)، زیبایی‌های آسمان (حجر، ۱۶) و زیبایی‌ها و زینت‌های اخروی و زیبایی‌های نعمت‌های بهشتی (فاطر، ۳۳). بنابراین، جمال‌دوستی و تمایل به دیدن اشیاء، مناظر و انسانهای زیبا، از جمله تمایلات اصیل و فطری انسان است. بر اساس این مبنا، در تربیت زیبایی‌شناختی، مربی می‌بایست در نظر داشته باشد که چنانچه میل فطری زیبایی‌خواهی به‌طور هماهنگ با سایر ابعاد وجودی مرتبی رشد کند و در مسیر درست پرورش یابد، زمینه مناسبی برای پرورش حواس، عواطف و شناخت است. همچنین پرورش میل فطری زیبایی‌خواهی با رشد عواطف و احساسات انسان ارتباط نزدیک دارد و توجه به زیبایی‌های جهان آفرینش روح مرتبی را تلطیف و بانشاط و زندگی را دلنشین می‌سازد.

۳-۴. آزادی انسان در تربیت زیبایی‌شناختی

یکی از مهم‌ترین مسئله در تربیت زیبایی‌شناختی، تأمین آزادی مرتبی به عنوان یکی از اصیل‌ترین ارزش‌های نوع بشری است. با توجه به آیه ۳ سوره انسان (إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا)، راهی که خداوند مشخص نموده است، راهی اختیاری است و شاکر بودن و کافر بودن به اراده خود انسان بستگی دارد و فرد می‌تواند یکی از این دو راه را انتخاب نموده و اجباری نیز در آن نیست. بنابراین، انسان دارای آزادی و حاکم بر سرنوشت خویش است و باید در مقابل

مسئولیتی که در برابر خدا دارد، راه آینده ساز خود را بر اساس تعقل و حکمت برگزیند. در این زمینه خداوند متعال در آیه ۱۸ سوره زمر (الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ...) به مسئله آزاداندیشی و انتخاب گری در مسائل مختلف اشاره کرده است و تأکید می کند که بندگان باایمان خداوند از میان تمام سخنان، آن را برمیگزینند که "احسن" است و از آن تبعیت می کنند و در عمل خویش به کار می بندند. بر این اساس، در تربیت زیبایی شناختی، علیرغم نقش مهم و تأثیر گذاری که مربی در تربیت و تزکیه روحی و روانی متربی دارد، این نقش از زمینه سازی و فراهم ساختن شرایط تصمیم گیری، فعالیت درونی و خود کاوی متربی فراتر نمی رود. بنابراین، در تربیت زیبایی شناختی مربی باید تلاش کند تا آموزه ها، اهداف و روش های تربیتی تحمیلی نبوده، بلکه منجر به تقویت اراده و انتخاب گری متربی شده و او را به سوی زیبایی ها، خوبی ها و ارزش های اصیل و حقیقی سوق دهد.

۳-۵. توانمندی ها و محدودیت های انسان در تربیت زیبایی شناختی

بر اساس قرآن کریم، انسان دارای توانمندی های متعدد و متنوع طبیعی و عواطف و تمایلات گوناگون نظیر محبت (بقره، ۱۶۵)، خشم (اعراف، ۱۵۴)، حسرت (انفال، ۳۶)، شادی (شوری، ۴۸)، غم (یوسف، ۸۶) و ترس (انفال، ۲۶) است. در تربیت زیبایی شناختی، وجود توانایی ها و استعداد های متنوع در انسان، اقتضا دارد که مربی معتقد باشد که این توانمندی ها قابلیت فعلیت یافتن دارند و کارکرد این قوا و توانمندی ها بر رفتار آدمی تأثیر گذار است، حالات او را شکل داده و در یادگیری نیز مؤثر هستند. انسان علاوه بر توانمندی های متنوع و متعدد طبیعی و عواطف و تمایلات گوناگون، دارای محدودیت ها و ناتوانی هایی در زمینه های جسمانی، شناختی، عاطفی و گرایشی نیز هست، از جمله: ضعف و ناتوانی جسمانی در کودکی و پیری (روم، ۵۴)، ضعف در شناخت و آگاهی در هنگام تولد (نحل، ۷۸)، عجز بودن (اسراء، ۱۱)، حرص و آزمندی (معارج، ۱۹ و ۲۰)، طغیانگری و ناسپاسی (علق، ۶)، ناامیدی (هود، ۹)، لجاجت و خودسری (مائده، ۷۵)، غفلت (ذاریات، ۱۱)، خودپرستی و فخر فروشی (هود، ۱۰)، شیفته شدن و دلبستگی به زیبایی های دنیا (آل عمران، ۱۴) و بخل و تنگ نظری (اسراء، ۱۰۰) که در تربیت زیبایی شناختی می بایست به محدودیت های انسان توجه کرد و برای برطرف نمودن آنها با برنامه ریزی پیش رفت.

۴. مبانی الهیاتی (خداشناختی) تربیت زیبایی‌شناختی

مبانی الهیاتی تربیت زیبایی‌شناختی، بخشی از گزاره‌های توصیفی و تبیینی درباره اعتقادات دینی است که در آموزه‌های قرآنی مدلل و مبرهن شده‌اند و با تربیت زیبایی‌شناختی مرتبط هستند که عبارتند از:

۴-۱. اختصاص حسن محض و احسن الاسماء به خداوند متعال

در بسیاری از آیات قرآن کریم، عبارت "وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى" (اعراف، ۱۸۰)، "فَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى" (اسراء، ۱۱۰) و "لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى" (حشر، ۲۴) به کار رفته است که بیانگر این است حسن محض و احسن الاسماء به خداوند اختصاص دارد. «هر اسمی که فرض شود که نسبت به نظایر خود بهترین اسم بوده باشد، آن اسم از خدای تعالی است. مراد از "اسماء حسنی" الفاظی است که دلالت بر معانی وصفی دارد و صفات جمیله او را که نهایت درجه جمال را دارد می‌فهماند، مانند حی، علیم و قدیر» (طباطبایی، ترجمه موسوی، ۱۳۸۵، ج ۱۴: ۱۷۱).

۴-۲. خداوند خیر اصیل و مطلق و سرچشمه همه خوبی‌هاست.

بر اساس آیه ۲۶ سوره آل عمران (...يَبْدِكُ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ)، خیر منحصر در خداوند است. «جمله "يَبْدِكُ الْخَيْرُ" دلالت دارد بر اینکه خیر منحصر در خدای تعالی است و معنای جمله چنین است که امر هر خیر مطلوبی تنها به دست تو و منتهی به توسل و این تویی که هر خیری را عطا می‌کنی» (طباطبایی، ترجمه موسوی، ۱۳۸۵، ج ۳: ۲۰۹). «خیر به دست خداست که قدرت او بر هر چیزی مطلقه است و قدرت مطلقه بر هر چیز ایجاب می‌کند که غیر از خدا هیچ کس بر هیچ چیز قادر نباشد، مگر به قدرت دادن او» (همان: ۲۱۱). در بسیاری از آیات قرآن کریم، خداوند به عنوان بهترین روزی‌دهندگان (مؤمنون، ۷۲: «وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ»)، اعطاکننده خوش‌ترین ثوابها و عاقبت (کهف، ۴۴: «هُوَ خَيْرُ ثَوَابًا وَخَيْرُ عُقْبًا»)، بهترین آمرزندگان (اعراف، ۱۵۵: «وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ»)، بهترین یاری‌دهندگان (آل عمران، ۱۵۰: «وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ»)، بهترین بخشاینده‌گان (مؤمنون، ۱۱۸: «وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ»)، بهترین حل‌کننده مشکلات (اعراف، ۸۹: «وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ») و بهترین نگهبان (یوسف، ۶۴: «فَاللَّهُ خَيْرُ حَافِظًا») است.

ب: اصول تربیت زیبایی‌شناختی بر اساس آیات قرآن کریم

«ا اصول تعلیم و تربیت عبارتند از مجموعه گزاره‌های تجویزی که هدایت تمام بخش‌های تعلیم و تربیت را بر عهده می‌گیرند» (فتحی واجارگاه و دیبا واجاری، ۱۳۸۱: ۸۸). اصول تربیت زیبایی‌شناختی بر اساس آموزه‌های زیبایی‌شناختی قرآن شامل موارد زیر است:

۱. خدامحوری

خدامحوری، یکی از عام‌ترین اصول تربیت زیبایی‌شناختی است که باید در نظام تربیتی به عنوان یک اصل اساسی مورد توجه قرار گیرد. این اصل جوهره اساسی رفتار فرد دیندار را تشکیل می‌دهد و به این معناست که انسان بدون فیض خداوند نمی‌تواند کاری انجام دهد و اصالت با خداوند است. انبیاء الهی نیز در همین جهت حرکت نموده‌اند تا مصداق حقیقی خیر و زیبایی را به انسانها بشناسانند و انسان‌ها را از بندگی و بردگی غیرحقیقی رها سازند. خداوند به پیامبرش می‌فرماید: "قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ" (آل عمران، ۶۴)؛ بگو: ای اهل کتاب! بیایید به سوی سخنی که میان ما و شما یکسان است که جز خداوند یگانه را نپرستیم و چیزی را همتای او قرار ندهیم و بعضی از ما، بعضی دیگر را (غیر از خدای یگانه) به خدایی نپذیرد. هرگاه سرباز زنند، بگوئید: گواه باشید که ما مسلمانیم. یکی از عواملی که انسان را در این زمینه یاری می‌دهد، ایمان است، فردی که به خدا ایمان نداشته و کافر یا مشرک است، خدامحوری در مورد او معنی ندارد. اصل خدامحوری، اصلی است که در تمام شئون زندگی و در تمام دوران زندگی لازم است حضوری پررنگ داشته باشد. هر مقدار این حضور پررنگ‌تر باشد، کارهای انسان بیشتر رنگ‌وبوی الهی به خود گرفته و ارزشمندتر می‌شود. البته در این راه موانعی نیز وجود دارد، نظیر دلبستگی و علاقه شدید به زیبایی‌ها و زینت‌های مادی که در قرآن کریم به آن اشاره شده است، از جمله در آیه ۱۸ و ۳۵ سوره زخرف، آیه ۲۱۲ سوره بقره و آیه ۱۴ سوره آل عمران.

۲. عقل محوری

باتوجه به این مبنا که "عقل یکی از راه‌های حصول معرفت زیبایی‌شناختی است"، عقل محوری به عنوان اصلی مهم در تربیت زیبایی‌شناختی مورد توجه است. عقل زینت بخش وجود آدمی است،

مایه امتیاز او بر سایر موجودات جهان است و از بالاترین ارزش برخوردار است. «واژه عقل در معانی مختلفی نظیر فهم، معرفت، علم، تدبر و نیروی تشخیص حق از باطل و خیر از شر به کار رفته است» (پور صباغ و شجاعی، ۱۳۸۹: ۷۵). عقل مانع از رفتن به سوی افعال نکوهیده می‌شود و انسان را از انجام دادن گناه و انحرافات اخلاقی باز می‌دارد. خداوند می‌فرماید: «يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا...» (بقره، ۲۶۹)؛ خداوند دانش و حکمت را به هر کس بخواهد (و شایسته باشد) می‌دهد و به هر کسی دانش داده شود، خیر فراوانی داده شده است. حکمت به معنای نوعی احکام و اتقان و یا نوعی از امر محکم و متقن است، آنچنان که هیچ رخنه و یا سستی در آن نباشد. خداوند حکمت را به هر کس که بخواهد می‌دهد و این حکمت به خودی خود منشاء خیر بسیار است. همچنین «حکمت به معنای زیادی ذکر شده از جمله معرفت و شناخت اسرار جهان هستی، آگاهی از حقایق قرآن، رسیدن به حق از نظر گفتار و عمل، معرفت و شناسایی خدا و نور الهی که و سوسه‌های شیطانی را از الهامات الهی جدا می‌سازد» (مکارم شیرازی، ۱۳۸۲، ج ۲: ۳۴۲). انسان حکیم با نظر و عمل حکیمانه‌اش به بی‌نیازی، سلامت، قوت و عزت، اعتدال، اتقان و نظم در وجود می‌رسد. زیرا تنها حکمت است که می‌تواند بین دو کشش الهی و شیطانی فرق بگذارد و انسان را به وادی مغفرت و فضل بکشاند.

۳. تعادل

مفهوم تعادل به معنای هماهنگی و توازن، از شاخصها و اصول زیبایی در قرآن کریم است. از این منظر، اصل تعادل در مصادیق محسوس و مادی زیبایی مانند زیبایی چهره انسان (تغابن، ۳: «وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ...») و زیبایی منظره به چرا بردن و برگرداندن چهارپایان (نحل، ۶: «وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ») و... به عناصر حسی موجود در مقوله‌های زیبا و در مصادیق اخلاقی، معنوی و معقول نظیر خلق و خوی نیک (قصص، ۷۷)، احسان به دیگران (عنکبوت، ۸)، صلح و سازش (نساء، ۱۲۶) و... زیبایی به عناصر انتزاعی امور بازمی‌گردد. به عبارت دیگر، این اصل به معنای انسجام و سازواری درونی و بیرونی این مقوله‌هاست. انسجام درونی حاکی از نظم درونی یک مقوله و انسجام بیرونی حاکی از هماهنگی یک مقوله با هدفی است که در راستای آن قرار دارد. بر این اساس، در امور محسوس و مادی، انسجام درونی به همکاری منسجم اجزای یک مقوله مربوط می‌شود. این اصل در مقولات اخلاقی، معنوی و معقول

نیز به عناصر انتزاعی و معقول اعمال زیبا مربوط می شود. به طور مثال، بر اساس آیه ۸۵ سوره حجر (وَإِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ)، بخشش، عملی است متوازن و منسجم که بر اساس آگاهی صورت می گیرد، عاری از کینه توزی و بدخواهی است و آکنده از احساس مسئولیت، ملایمت و محبت داشتن در برابر لجاجت، نادانیه، تعصبها، کار شکنی ها و مخالفت های سر سخرانه دیگران. در تربیت زیبایی شناختی بر اساس اصل تعادل می بایست راه میانه را طی نمود و از افراط و تفریط دوری کرد؛ بدین معنی که همانطور که انسان دارای دو جنبه جسمانی و روحانی است و کمال و سعادت هر دو، نیازمند توجه به هر دو جنبه است، می بایست در تربیت زیبایی شناختی و فراهم نمودن تجربیات و فعالیت های زیبایی شناختی، در عین توجه به هماهنگی و انسجام درونی امور زیبا به انواع زیبایی محسوس و غیر محسوس اعم از زیبایی های اخلاقی، معنوی و معقول نیز توجه صورت گیرد.

۴. تناسب

با توجه به اینکه تناسب و توازن از معیارهای زیبایی محسوب می شوند، رعایت تناسب و اندازه ها در امر تدوین فعالیتها و تجارب زیبایی شناختی یکی از اصول تربیت زیبایی شناختی است. در مقولات محسوس و مادی این اصل، ناظر بر تناسب بین رنگها و ابعاد یک مقوله و رعایت اندازه ها در یک زمینه یا بافت مشخص است و در مقولات معقول و غیر محسوس ناظر بر رعایت تناسب بین اعمال با زمینه ای است که در آن انجام داده یا خلق می شوند. به طور مثال، زیبایی در بخشنده گی با رعایت تناسب بین دریافت کننده و آنچه بخشیده می شود، زیبایی در عمل مداری با رعایت تناسب بین نظر و عمل فرد و زیبایی در انصاف با رعایت تناسب بین امور و جایگاه های واقعی آنها و... تحقق می یابد. بر اساس آموزه های قرآنی «قدر هر چیز عبارت است از مقدار و حد و هندسه ای که از آن تجاوز نمی کند، نه از جهت زیادی و نه از جهت کمی، و نه از هیچ جهت دیگر. خدای تعالی قدر را به وصف معلوم توصیف نموده و فرموده: "وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ" (حجر، ۲۱) و این قید این معنا را افاده می کند که قدر هر موجودی برای خدای تعالی در آن حینی که نازل می شود و نزولش تمام و وجودش ظاهر می گردد معلوم است، پس هر موجودی قبل از وجودش معلوم القدر است، و هر چیزی با مقدار و اندازه ای که دارد حاضر نزد خدا و معلوم برای اوست» (طباطبایی، ترجمه موسوی، ۱۳۸۵، ج ۱۲: ۲۱۱). بنابراین، در تربیت زیبایی شناختی، مربیان

می‌بایست با رعایت تناسب، تجربیات زیبایی‌شناختی و مفاهیم و موضوعات مطلوب و متعالی را در قالب و چهارچوبی زیبا به متریان ارائه کنند تا موجب ترغیب، تحریک درونی و انگیزش متریان و حرکت آنان به سمت فهم مفاهیم و موضوعات اخلاقی و معنوی و تغییرات مطلوب در خود شوند؛ چراکه یکی از مهمترین تأثیرات زیبایی بر فاعل شناسا، دوست داشتن است و هر امر زیبا، محبوب نیز هست و هر چه این امر محسوس و غیر محسوس زیبا، همراه با تناسب بیشتری باشد، محبوب‌تر نیز خواهد بود.

۵. کارایی

اصل کارایی در تربیت زیبایی‌شناختی بدین معناست که سودمندی یک مقوله یا شیء از مؤلفه‌های زیبایی محسوب می‌شود. اصل کارایی در زیبایی‌های محسوس ناظر بر این است که شیء موردنظر با توجه به هدفی که برای آن ساخته شده است، تا چه میزان می‌تواند سودمند باشد. کارایی در مقولات معقول و غیر محسوس نظیر عفو و گذشت، راستی و درستی و... نیز بدین معناست که آیا این مسئله در بافت و زمینه‌ای که واقع می‌شود، عملی سودمند است یا خیر. به طور نمونه، خداوند می‌فرماید: "وَ أَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا..." (هود، ۳)؛ از پروردگارتان طلب مغفرت نموده، سپس به سوی بازگردید تا شما را برای مدتی معین از بهره‌ای نیکو برخوردار سازد. «منظور از جمله "يُمَتِّعْكُمْ" بهره‌مند کردن در حیات دنیا و با زندگی دنیاست، زیرا خدای عزوجل زندگی دنیا را متاع نامیده، پس متاع حسن تا أجل مسمی چیزی جز "زندگی خوب دنیوی" نمی‌تواند باشد. برخورداری از حیات نیک دنیوی و متاع حیات، وقتی حسن و نیکو می‌شود که آدمی در آن حیات به سوی سعادت می‌رود که برایش امکان دارد روانه شود و خدای تعالی او را به سوی آرزوهای انسانی‌اش که همان تنعم به نعمت‌های دنیوی از قبیل وسعت، امنیت، رفاه، عزت و شرافت است، هدایت کند. پس حیات حسنه برای مجتمع صالح و آزاده، عبارت از حیاتی است که در آن همه افراد مجتمع از مزایای نعمت‌های زمینی که خداوند برایشان خلق کرده برخوردار باشند و ترحم، تعاون و کمک به یکدیگر در بین آنان حاکم باشد و در بینشان هیچگونه تجاوز و تزاممی نباشد، به طوری که هر انسانی خیر و سود خود را در خیر مجتمع و سود جامعه بجوید» (طباطبایی، ترجمه موسوی، ۱۳۸۵، ج ۱۰: ۲۱۰). در تربیت زیبایی‌شناختی، اصل کارایی بدین معناست که هر چیزی که بتواند حاجت و منظوری را برآورد، نیازی را پاسخ

دهد و سودمند باشد، زیباست. در میان نیازهای فردی انسان، نیازهایی وجود دارند که با تربیت زیبایی‌شناختی تناسب دارند و آنان را وادار می‌کنند که با روشهای گوناگون، آن نیازها را تأمین نمایند. این نیازها عبارتند از نیاز به خودشکوفایی، نیاز به شادی و نیاز به جستجوی لذت. علاوه بر این، انسان موجودی اجتماعی است و نیازهای اجتماعی فراوانی دارد، از جمله نیاز به تعامل اجتماعی، نیاز به انتقال احساسات، نیاز به آراستگی و... بنابراین، بررسی نیازهای فردی و اجتماعی در تربیت زیبایی‌شناختی و کشف روشهای سودمند و مناسب تأمین آنها می‌بایست مورد توجه مریان قرار گیرد.

۶. لذت‌آفرینی اصیل

«لذت، خوشی درونی است که از رسیدن آدمی به چیزی که آن را خیر و کمال می‌داند، به وجود می‌آید» (جعفری، ۱۳۶۹: ۷). «خداوند در تصرفات انسان لذایذی قرار داده که آنها را می‌چشد و نتایجی قرار داده که هدف آنها، سعادت واقعی و حقیقی زندگی است» (طباطبایی، ترجمه موسوی، ۱۳۸۵، ج ۷: ۴۳۴). «انسان در هر عملی که انجام می‌دهد لذتی را در نظر می‌گیرد که یا لذت مادی و بدنی است، مانند لذت طعام و یا لذت فکری است مانند لذت ترقی، انس، مدح، نام نیک، انتقام، ثروت و... این لذایذ است که عمل و متعلقات عمل انسان را در نظر انسان زینت می‌دهد و خداوند هم به وسیله همین لذایذ آدمی را تسخیر کرده است. اگر این لذایذ نبود، بشر در صدد انجام هیچ عملی بر نمی‌آمد و در نتیجه، آن نتایجی را که خداوند از خلقت انسان در نظر داشته و همچنین نتایج تکوینی از قبیل بقای شخص و دوام نسل، حاصل نمی‌شد» (همان: ۴۳۵). با توجه به اینکه زیبایی و لذت تلازم دارند و همواره درک و دریافت زیبایی، احساس لذت را به همراه دارد و با در نظر گرفتن این موضوع که مریان با به کارگیری حواس مختلف متریان و فراهم نمودن تجربیات زیبایی‌شناختی به دنبال افزایش توان درک زیبایی‌شناختی، فهم و درک زیبایی‌های جهان آفرینش، پیراستگی از رذایل اخلاقی و تجلی زیبایی‌های معنوی، اخلاقی و معقول در متریان، انبساط باطنی و التذاذ روحی در آنان هستند، می‌بایست به این مسئله توجه داشته باشند که در تربیت زیبایی‌شناختی می‌بایست لذات اصیل را از لذات غیراصیل تشخیص دهند، چرا که «لذتی که انسان اصالتاً طالب آن است، لذتی است که از حصول کمال حقیقی حاصل می‌شود و سایر لذت‌ها جنبه مقدمه‌ای دارند» (مصباح‌یزدی، ۱۳۸۴: ۱۶۲).

۷. سرور آفرینی

یکی از واژه‌های اصلی در تعریف ماهیت زیبایی بر اساس قرآن کریم، "بهجت" است. «بهجت، به معنی زیبایی رنگ و حسن ظاهر است که بینندگان را غرق سرور می‌کند» (مکارم شیرازی، ۱۳۸۲، ج ۱۵: ۵۴۴). همچنین «ذاتِ بَهْجَةٍ، یعنی چیزی که دارای منظرهای نیکو است که هر کسی آن را ببیند، مبهج و خوشحال می‌گردد» (طباطبایی، ترجمه موسوی، ۱۳۸۵، ج ۱۵: ۵۴۳). بنابراین، واژه بهجت به معنای زیبایی، خرمی و شادی است و واژه بهیج به معنای شاد و خرم است. همچنین خداوند می‌فرماید: "فَوَقَّاهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا" (انسان، ۱۱). طباطبایی درباره این آیه که به روی خندان و دل شادمان انسان‌های نیک در روز قیامت اشاره دارد، می‌نویسد: «کلمه سرور در مقابل اندوه است و معنای آیه این است که خدای تعالی ایشان را حفظ و شر آن روز را از ایشان منع کرد و با بهجت و سرور با ایشان روبه‌رو شد. پس این طایفه در آن روز خوشحال و مسرور هستند» (همان، ج ۲۰: ۲۰۶). از این رو، یکی از اصول تربیت زیبایی‌شناختی این است که امر زیبا و تجربیات زیبایی‌شناختی می‌بایست سرور آفرین و بهجت‌انگیز باشد. در پایان شایان ذکر است که اصول تربیت زیبایی‌شناختی، برگرفته از مبانی تربیت زیبایی‌شناختی بر اساس آیات قرآن کریم است که در جدول به آنها اشاره شده است.

جدول شماره ۲. اصول تربیت زیبایی‌شناختی و مبانی مربوط به آن بر اساس آیات قرآن کریم

اصل تربیتی	مبانی تربیتی
خداوند خیر اصیل و مطلق و سرچشمه همه خیرها و خوبی‌هاست؛ اختصاص حسن محض و خدامحوری	احسن‌الاسماء به خداوند متعال (مبانی خداشناختی)
انسان نسخه‌ای از زیبایی خداوند بر زمین است (مبانی انسان‌شناختی)	انسان نسخه‌ای از زیبایی خداوند بر زمین است (مبانی انسان‌شناختی)
خداوند خیر اصیل و مطلق و سرچشمه همه خیرها و خوبی‌هاست؛ اختصاص حسن محض و عقل‌محوری	احسن‌الاسماء به خداوند متعال (مبانی خداشناختی)
انسان نسخه‌ای از زیبایی خداوند بر زمین است (مبانی انسان‌شناختی)	انسان نسخه‌ای از زیبایی خداوند بر زمین است (مبانی انسان‌شناختی)
تعالُد	به زیبایی محسوس و غیر محسوس است (مبانی انسان‌شناختی)
تناسب	اختصاص حسن محض و احسن‌الاسماء به خداوند متعال (مبانی خداشناختی)
	انسان نسخه‌ای از زیبایی خداوند بر زمین است؛ تقویم احسن انسان (مبانی انسان‌شناختی)

مبانی تربیتی	اصل تربیتی
اختصاص حسن محض و احسن الاسماء به خداوند متعال (مبانی خداشناختی)	
انسان نسخه‌ای از زیبایی خداوند بر زمین است، تقویم احسن انسان؛ انسان دارای تمایل فطری به زیبایی محسوس و غیر محسوس است (مبانی انسان‌شناختی)	کارایی
انسان نسخه‌ای از زیبایی خداوند بر زمین است؛ تقویم احسن انسان؛ انسان دارای محدودیت‌هایی نظیر شیفته شدن و دل‌بستگی به زیبایی‌های دنیاست؛ آزادی انسان در تربیت زیبایی‌شناختی؛ انسان دارای تمایل فطری به زیبایی محسوس و غیر محسوس است (مبانی انسان‌شناختی)	لذت‌آفرینی
طبیعت، جهان، انسان، فطرت، تاریخ و وحی منابع معرفت زیبایی‌شناختی‌اند، تسویلات نفسانی و شیطانی موانع کسب معرفت زیبایی‌شناختی‌اند (مبانی معرفت‌شناختی)	اصیل
نظام احسن (مبانی انسان‌شناختی)؛ خداوند خیر اصیل و مطلق است (مبانی خداشناختی)	
انسان نسخه‌ای از زیبایی خداوند بر زمین است؛ تقویم احسن انسان؛ آزادی انسان در تربیت زیبایی‌شناختی (مبانی انسان‌شناختی)؛ نظام احسن (مبانی هستی‌شناختی)	سرورآفرینی

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

قرآن کریم با نگاهی جامع به مسئله زیبایی، مجموعه‌ای متنوع از مفاهیم زیبایی‌شناختی را مطرح می‌سازد. بر اساس قرآن کریم، زیبایی مفهومی دارای سلسله‌مراتب است که از بالاترین مراتب هستی تا پایین‌ترین سطوح آن گسترانیده شده است. زیبایی‌های ذکر شده در قرآن کریم را می‌توان شامل سه نوع کلی دانست که عبارتند از: زیبایی‌های محسوس و مادی، زیبایی‌های غیر محسوس و زیبایی مطلق که از آن خداوند است. زیبایی در همه انواع خود از دیدگاه اسلام محبوب و مطلوب است، اما این پدیده نباید حقایق و واقعیات معقول، معنوی و اخلاقی را مختل سازد.

یکی از مسائل مهم تعلیم و تربیت، چگونگی توجه به بعد وجودی انسان در گرایش به زیبایی است. زیبایی‌شناسی و هنر یکی از نمودها و جلوه‌های سازنده حیات بشری است که جهان در آن تفسیر می‌گردد. از آنجا که تجربیات زیبایی‌شناختی به عنصر لذت در هر تجربه انسانی اشاره دارد، بنابراین، تمامی اشکال تعلیم و تربیت می‌توانند جنبه‌های گوناگون تربیت زیبایی‌شناختی محسوب شوند. تربیت زیبایی‌شناختی بر اساس قرآن کریم، هرگونه فعالیت‌های هدایت‌گرانه‌ای است که به منظور ایجاد، ابقاء و اکمال استعدادهای ادراکی، میلی، ارادی و عملی زیبایی‌شناختی متری در

چهار حوزه ارتباط با خدا، ارتباط با خود، ارتباط با دیگران و ارتباط با جهان به سوی هدف غایی قرب‌الهی صورت می‌پذیرد. با توجه به آموزه‌های زیبایی‌شناختی قرآن کریم، مبانی تربیت زیبایی‌شناختی شامل مبانی معرفت‌شناختی، مبانی هستی‌شناختی، مبانی انسان‌شناختی و مبانی الهیاتی است. بر اساس یافته‌های پژوهش بهشتی و حسن‌زاده (۱۳۹۳)، علامه جعفری نیز مبانی تربیت زیبایی‌شناختی را شامل موارد زیر می‌داند که عبارتند از: "خداوند متعال با جمال و زیبایی توصیف شده است"، "شکوه و جمال هستی" و "محبوب و مطلوب بودن زیبایی‌های طبیعی و انسانی از دیدگاه اسلام"، که مبنای اول با یافته‌های پژوهش حاضر (مربوط به مبنای خداشناختی تربیت زیبایی‌شناختی بر اساس آموزه‌های قرآن کریم) با عنوان "اختصاص حسن محض و احسن‌الاسماء به خداوند متعال" مطابقت دارد و مبنای دوم با یافته‌های پژوهش حاضر (مربوط به مبنای هستی‌شناختی تربیت زیبایی‌شناختی) با عنوان "نظام احسن" اشاره دارد. بر اساس یافته‌های تحقیق، می‌توان اصل خدامحوری، عقل‌محوری، تعادل، تناسب، کارایی، لذت‌آفرینی اصیل و سرورآفرینی را به عنوان اصول تربیت زیبایی‌شناختی در نظر گرفت. با توجه به مقایسه صورت گرفته میان نتایج این تحقیق و پژوهش‌های انجام‌شده، مشخص گردید که نتایج تحقیق با یافته‌های پژوهش باقری‌پور (۱۳۹۷) در بررسی اصل تعادل، اصل تناسب و اصل کارایی مطابقت دارد.

Referenc

قرآن کریم

- Bagheripour, Ashraf, (2018), Fundamentals and Principles of Art and Beauty in the Quran and Its Practice and Application in Human Guidance, PhD Thesis, Supervisor: Hassan Balkhari Ghahi, Imam Reza International University (AS), Faculty of Arts [In Persian]
- Beheshti, Mohammad, (1401), Fundamentals of Education from the Perspective of the Quran, Qom: Research Institute of Islamic Culture and Thought. [In Persian]
- Beheshti, Saeed; Hassanzadeh, Ruhollah, (2014), Approach, foundations, goals and content of aesthetic education from the perspective of Allameh Jafari, Research on Islamic Education Issues, 22 (22), 27-64. https://iej.ihu.ac.ir/article_200865.html [In Persian]
- Davoudi, Mohammad; Beheshti, Mohammad; Beheshti, Saeed, (1399), Philosophies of Education and Training in Islamic Civilization, Qom: Seminary and University Research Institute; Tehran: Samat. [In Persian]
- Eisner, E. (2004). Arts & The Creation of Mind. New Haven, Yale University Press.
- Fathali, Mahmoud; Yousefian, Hassan; Mesbah, Mojtaba, (1391), Philosophy of Islamic Education and Training, Tehran: Borhan School Cultural Institute (School Publications). [In Persian]
- Fathi Vajargah, Kourosh; Dibavajari, Talat, (2002), Citizen Education, Tehran: Fakher Publishing House. [In Persian]
- Greene, M. (2001). Variations on a Blue Guitar: The Lincoln Center Institute Lectures on Aesthetic Education. New York, Teachers College Pres.
- Hashemian, Mohammad Hossein; Mirza Mohammadi, Mohammad Hassan; Rahnama, Akbar; Darai, Mohammad, (2018), Comparative study of the aesthetic thoughts of Allamah Mohammad Taqi Jafari and John Dewey and inferring its implications in education, Research on Islamic Education Issues, 26 (39), 5-34. DOR: 20.1001.1.22516972.1397.26.39.1.8 [In Persian]
- Hosseinpour, Davud; Sadeghzadeh, Alireza; Akbarian, Reza, (2013), Analysis of the relationships between aesthetic perceptions and education and explanation of the foundations and principles of aesthetic education from the perspective of Shahid Motahai and Allameh Jafari, Research on Islamic Education Issues, 21 (21), 9-31. https://iej.ihu.ac.ir/article_200858.html [In Persian]
- Hosseinzadeh, Umm al-Bani, (1400), A model for aesthetic education based on the principles of beauty in the Quran, Educational Sciences from the Perspective of Islam, 9 (16), 111-137. [In Persian]
- Jafari, Mohammad Taqi, (1369), Beauty and Art from the Perspective of Islam, Tehran: Islamic Propaganda Organization. [In Persian]
- Makarem Shirazi, Nasser, (2003), Exemplary Interpretation, Tehran: Daral-e-Kotab-e-Islamiyyah. [In Persian]
- Mesbah Yazdi, Mohammad Taghi, (2005), Critique and Review of Moral Schools, Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute Publications. [In Persian]
- Poursabbagh, Mohammad; Shojaei, Mohammad Sadeq, (1389), Introduction to the Psychology of Behavior Regulation with an Islamic Approach, Qom: Darul Hadith. [In Persian]
- Schiller, F. (2012). On the Aesthetic Education of Man. Mineola, New York. Dover Publications.
- Tabatabaei, Mohammad Hossein, (1385), Translation of Tafsir al-Mizan, Mohammad Baqer Mousavi, Qom: Islamic Publications Office. [In Persian]

